

A Budapesti Porcelángyár 75 éve

KÁPOLNAI IVÁN Építészgazdasági és Szervezési Intézet, Budapest

AZ ELSŐ NEGYEDSZÁZAD

Alapításának 25. évfordulóját ünnepli az idén a Budapesti Porcelángyár: 1895-ben alakult ugyanis jogelődje, a „Budapesti Zsolnay-féle Porcelán Fayence Gyár Rt.

Az eredeti cégmegejelés utal az alapítóra: Zsolnay Vilmosra Monarchia legnagyobb kerámiaipari üzemének tulajdonosa alapította a gyárat és a fővárosi üzem tulajdonképpen leányvállalata volt az európai hírű pécsi Zsolnay-gyárnak. A budapesti Zsolnay-féle gyár alapításával nem emelkedett a magyarországi kerámiaüzemek száma: a Rt. egy már mellező, pénzügyi gondokkal küzdő gyárat vett meg: Fischer Ignác egykor szép napokat látott VII Dob utca 63. - szám alatti porcelán-majolikagyárát. A társaság célja az alapszabály szerint: „építészeti anyagárak, elsősorban falburkoló lemezek gyártása és eladása” volt. A gyár termelése túlnyomórészt belső falburkolási célokra szolgáló kerámiai lapokból (fajanszlapokból) állt. Az üzem azonban nemcsak gyártotta a falburkoló lapokat, hanem külön kőműves részlegei is volt, amely az építkezések színhelyén fel is rakta a lemezeket. A lemezgyártás és felrakás mellett jóval kisebb jelentőségű volt a gyár termelési tevékenységében az egészségügyi („higiéniai”) jellegű cikkek: W. C.-kagyló és fürdő szoba berendezési tárgyak gyártása. 1898-ban az egész ország termelése falicsempéből 472,6 tonna (945 ezer darab, jelenlegi szabványméretekkel számolva mintegy 20 ezer m² burkolófelület) volt, egészségügyi fajansztermékekből pedig 48 tonna, s mindennek túlnyomó részét a budapesti Zsolnay-gyár állította elő. Korábban a pécsi üzemben is gyártották ezeket a cikkeket, de a budapesti gyár létesítése után ott csak jelentéktelen mennyiségű egészségügyi áru és csempetermelés folyt. A fajanszlapok és az egészségügyi cikkek az ország összes fajansztermelésének értékben több, mint 30 % -át jelentik. A pécsi anyaggyár hasonló értékű fajansz edény- és „dísztárgyat állított elő, így a két Zsolnay gyár mintegy 1,1 millió korona értékű fajansztermelésének több mint 60%-át adta. Ez egyben jelzi a Zsolnay-család vállalkozásának helyét és rangját is a magyarországi fajanszgyártásban. A fajanszlapok termelésének közel felet exportálta a vállalat: nagyobb részt Ausztriába, valamint a Balkán-félszigetre de hamarosan megindult a kivitel Oroszországba is.

1899-ben a gyár a VII., Öv utca 8. sz. alatti új telephelyére költözik a Dob utcából, csak az iroda maradt. még egy ideig. A kezdeti gyors fejlődés azonban megtorpan a századfordulón kirobbant gazdasági válság időszakában. A vállalat 1899. évi, hivatalos mérlegében kimutatott, nyereség a század első éveiben harmadára 30:-40 ezer koronára esett, ugyanakkor az eladatlan kész- és félkész áruk raktári készlete 170 ezer koronáról 280 ezer koronára emelkedett. A viszonyok romlása 1903. április, majd május hónapban bérharcokra és sztrájkokra, vezetett, ami végül is a sztrájkoló munkások győzelmével zárult. A századeleji válság lezajlása után azonban folytatódott a gyár erőteljes fejlődése. Ezt jelzi a munkáslétszám alakulása is: az 1895-ben mintegy 50 munkással induló, majd a századfordulón kb. 150 főt foglalkoztató üzem munkásainak száma 1906-1907-ben már 250 főre ugrott. Az üzem gépi hajtóereje a Dob utcai telepen 39 HP volt, az Öv utcában 60 HP-vel indult, majd 1906-ban 140 HP-re emelkedett, sőt 1910-ben már a 200 HP-t is meghaladta.

A gyár válság utáni fejlődését legjobban talán a beruházások adatai szemléltetik: az állóeszköz állomány (ingatlanok és gépek) értéke 1904-1907 években mintegy 600 ezer koronával emelkedett, s

ezzel a századfordulón kimutatott 651 ezer korona értékű állótőke megkétszereződött. Az Öv utcai telep kezdeti 6 kemencéjével szemben 1907-ben már 74 kemencével dolgozik a gyár. 1911-12 években több, mint 400 ezer koronával tovább emelkedett a gyár ingatlanvagyonára és felszerelése. A Rt. egy - közel 120 ezer koronát képviselő - bérház tulajdonosává is vált. Felépült ezenkívül további 2 nagy körkemence. Ezután azonban több mint egy évtizeden át a Rt. 1,8 millió korona értékű állótőkéjében semmi mozgás nem mutatkozik a termelés alapvető keresztmetszetét jelentő kemencék számában pedig több mint két évtizeden át nincs változás. Az I. világháború és következményei hosszú időre megszakították a gyár fejlődését.

1915. májusban csupán 90 munkás dolgozik az üzemben, 1918-ban a férfi dolgozók száma mindössze 45 volt, es ebből is 16 orosz hadifogoly. A magánépítkezések csaknem teljes szünetelése, a rendelések hiánya, anyagbeszerzési nehézségek, stb. következtében a termelés minimálisra csökkent, az üzleti forgalom nagyjából hatósági építkezésben teljesített munkákból állt. Az 1910. évi, majd 1918-19. évről összevontan készített mérleg veszteségéről ad számot.

A Zsolnay-család két nagy kerámia üzeme közül azonban a budapesti még így is viszonylag kedvezőbb üzleti eredményeket tudott elkönyvelni a háborús években mint a pécsi anyaggyár. A világháború befejeztével a budapesti Zsolnay Gyár történetében lezárul egy fejezet: az a negyedszázad, melyre az alapító fiának, Zsolnay Miklósnak a vezetése nyomta rá bélyegét. A budapesti üzem kezdettől fogva az ő irányítása alatt működött, majd apjának 1900-ban bekövetkezett halála után mindkét gyár vezetése az ő kezében összpontosult. A művészi és, kutató tehetséggel egyaránt megáldott, patriarchális szellemű gyáralapító apával szemben, Zsolnay Miklós egész életét a rideg üzleti szellem, a lázas tevékenység jellemezte, ami idő előtt felőrölte testi-leiki egészségét és két évi gondozás után egy Bécs-melletti szanatóriumban halt meg 1922-ben, 65 éves korában.

A MÁSODIK NEGYEDSZÁZAD

1919. év nagy részében a termelő munka teljesen szünetelt a gyárban, és csak 1920 derekán indulhatott meg újra a termelés. A háború utáni kedvezőtlen gazdasági viszonyok közepette azonban a gyár termelése mennyiségileg és minőségileg egyaránt meglehetősen alacsony szinten mozgott. A Rt. eredetileg 500 ezer koronában rögzített alaptőkét az infláció éveiben kétszer módosítottak, majd a pengő bevezetése, után 1 millió pengőben állapították meg a részvénytőkét

A fő részvényesek a Zsolnay-család tagjai voltak, és a Rt, vezetőségében is ott találjuk őket. A két háború közötti időszakban Mattyasovszky Zsolnay Tibor és Zsolt, Mattyasovszky Zsotnay Lászlóné, valamint Francesco Gilli vették ki leginkább részüket a gyár irányításából. A Rt. elnöki székében Zsolnay Miklóst dr. Zsigmondy Jenő követte 1930-ig, majd Belitska Sándor. A vezérigazgató 1927-ben bekövetkezett haláláig Förstner Sándor volt, utána pedig 1945ig Förstner Sándor volt utána pedig 1945 ig Fillenz Illés.

A 20-as évek második fele ismét erőteljes fellendülést hoz a gyár fejlődésében. A vállalat állótőkéje 1925-29 között 30%-kal - ezen belül a gépek és berendezések állománya mintegy 50%-al - a forgótőke több mint háromszorosára emelkedett. A munkások száma ugyanakkor 200-ról 300-ra ugrott.

Korábban a gyár termékeiből az ország behozatalra szorult, az 1925-ben bevezetett védővámok árnyékában megnövekedett termelés pedig már kiviteli többletet biztosított. Az export

versenyképesség növelése ugyanakkor jelentős technológiai változásokat is szükségessé tett: minthogy a németországi és csehszlovák üzemek ekkoriban már 6 mm-es - sőt még vékonyabb - csempéket gyártottak, a budapesti üzem termelését is át kellett állítani 1927-28-ban a vékonyabb lemezek gyártására.

A gyár termelésének növekedését jelzi, hogy míg a háború alatt a pesti gyár forgalma kb. a harmada volt a pécsi gyárénak, 1928-ban az Öv utcai üzem mintegy 2 millió pengőt forgalmazott a pécsi gyár 1,7 millió pengő értékű termelésével szemben, és kétszer annyi tiszta nyereséget mutatott ki, mint a pécsi üzem.

Az 1929-ben kitört gazdasági válság ismét megakasztotta a gyár fejlődését. A gyár termékei iránti kereslet annyira megcsappant, hogy a harmincas évtized derekán a belföldön értékesített áruk értéke az 1928-29. évi forgalomnak alig több, mint a fele. A gyárnak sikerült azonban egyes külföldi üzletszerző tevékenységével bizonyos mértékben ellensúlyozni a belföldi forgalom kiesését, külföldi értékesítéssel. A csempe belföldi értékesítését kartellegyezmények szabályozták:

A „Kőszénbánya és Téglagyár társulat Pesten” kőbányai üzemével 1929-ben kötött szerződés a Zsolnay-gyár kontingensét 60% ban állapította meg. 1931-ben bevették a kartellbe a harmadik csempegyártó érdekeltséget, a Lloyd Kerámiaipari Rt.-ot, amely a romhányi üzemében állított elő mázas csempét. A konkurens gyárak csak belföldön értékesítették csempéiket, csupán a Zsolnay-gyár jelent meg áruival a külföldi piacokon is. A kivitel legnagyobb része Jugoszláviába és Romániába irányult, a 30-as évek közepén azonban az export súlypontja a Balkánról a Közel-Keletre (Palesztina, Szíria, stb.) tolódott át. Külkereskedelmi kapcsolatba került a gyár további országokkal, illetve földrészekkel is, pl. India, Délafrikai Unió, Ausztrália, Dél-Amerika. A latin-amerikai országok közül az argentin piac bizonyult a legnagyobb szabásúnak és a legtartósabbnak: még az 50-es években is, az átvevők között találjuk. A gyár termékeinek világszerte versenyképesség mutatja, hogy olyan fejlett kerámiai iparral rendelkező országokat is találunk az exportpartnerek között, mint Nagybritannia, Svédország, Franciaország és Németország.

A szaniterárúk gyártásában a Zsolnay-gyár _ nemcsak az első világháború előtt, hanem még, a 20-as években is számottevő versenytárs nélkül állt az országban. 1930-ban jelent meg a piacon egészségügyi termékeivel a kispesti „Porcellán-, Kőedény- és Kályhagyár Rt.” (a későbbi „Gránit Porcellán és Kőedénygyár Rt.”) A kispesti gyárral kötött kartellszerződés is biztosított a budapesti Zsolnay-gyárnak 55%-os részesedést a belföldi forgalomból. Mindkét üzem külföldön is értékesítette áruit, de a két gyár egészségügyi áru- kivitele együttvéve sem érte el a falicsempe exportjának értékét. Az exporttevékenységgel sikerült a budapesti Zsolnay-gyárnak súlyosabb üzleti megrázkódtatások nélkül átvészelnie a 30-as évtized gazdasági válsággal és hosszú pangással terhes időszakát. A gyár a forgalom visszaesése ellenére is jelentős nyereséget mutatott ki a hivatalos mérlegben.

A fokozatosan morzsolódó kül- és belföldi értékesítési árak azonban a gyárat nagy erőfeszítésekre kényszerítették a költségek csökkentése érdekében. A csökkentés egyik fő forrása volt a drága külföldi nyersanyagoknak és szénnek hazai anyagokkal és kaolinokkal, illetve belföldi szénrel való helyettesítése. Az új anyagokkal folytatott sorozatos masszakísérletek nagymértékű selejteződést eredményeztek. A selejtáru értékét viszont levonták a dolgozók béréből, ami nagy felzúdulást keltett és a munkások szervezkedni kezdtek. A korongos üzem dolgozói végül is bejelentették a munkabeszüntetést. A két hétig tartó sztrájk eredményeképpen a gyár vezetősége ígéretet tett a

dolgozók sérelmeinek felülvizsgálásra. Az 1935. évtől eltekintve azonban a két, háború között szervezett munkás megmozdulásokra a gyárban nem került sor.

A budapesti Zsolnay gyár csak a 30-as évek végén érte el a válság előtti legmagasabb összforgalmat és nyereséghányadot, de pénzügyileg már konszolidálódott már a 30-as évek derekán. Ennek egyik jele volt, hogy lebontatták hat régi körkemencét és 1934-ben felépült egy új, folyamatos üzemelésű kemence. A kispesti gyár 1923-ban létesült kemencéje mellett ez volt a hazai finomkerámiaiparban a második generátortüzelésű alagútkemence. Ezenkívül 1935-ben a Rt. Nógrádverőcén megvásárolt egy kis kerámiaüzemet. A jelentős beruházásokkal, a berendezések korszerűsítésével egyidejűleg a gyár munkáslétszáma 350-400 főre emelkedett.

A termelés 1941-ben 3774 tonna csempe és 1056 tonna egészségügyi fajanszárú gyártását olyá csúcspontot ért el, amelyet csak az államosítás utáni években - egészségügyi árukból 1949-ben, csempéből pedig csak 1952-ben - múlt felül. A háború éveiben elsősorban a katonai és egyéb belföldi építkezések anyagigényének kielégítésére kellett törekedni, így a kivitel jelentősen összeszűkült, de a törökországi és svájci kapcsolatokat - a körülményekhez képest sikerült fenntartani. A háborús (anyagellátási, stb.) nehézségek közepette is folytak az üzemen és befejeződtek a kemenceépítési munkálatok: 1943. júniusában üzemképesen állt két új kemence és generátor, melyek a korabeli legmagasabb színvonalat képviselték. Az alagútkemencében való égetésnek különösen nagy jelentősége volt az egyre súlyosabbá váló szénhiány miatt. Míg a régi kemencében 1 kg készáru kiégetéséhez 3,6 kg szénre volt szükség, az alagútkemencében 1944-ben 1 kg termeléshez csupán 1,3 kg szénfelhasználást terveztek. A hazai nyersanyagok fokozott felhasználását megkönnyítette, hogy a 40-es években Nógrád megyében a gyár saját agyagbányával, Sárospatakon pedig kaolinbányával rendelkezett, s ugyanakkor a közeli Telkibányán - ahol a múlt században először gyártottak Magyarországon porcelánt - kaolinkutatást folytattak. A háborús években megnövekedett nyereségekből a vállalat jelentős összegeket tartalékol. Saját tőkéből fizette be a kormányzat által kivetett egyszeri vagyonszállítást is, nem fordult a bankokhoz kölcsönért, mint ahogy a vállalatok általában a vagyonos osztály jelentős része tette. A Zsolnay-család gyárai ugyanis a magyarországi iparfejlesztésben egyáltalán nem szabályos, nagyon is rendhagyó utat jártak be: mind a pécsi, mind budapesti gyárak külföldi tőke nélkül jöttek létre, és fennállásuk évtizedei alatt sohasem kerültek a banktól, a finanszírozástól függő viszonyba. Pedig főleg a pécsi gyár történetében többször is előfordultak súlyos, pénzügyileg nehéz időszakok, de a Zsolnay-családnak mindig sikerült ezeket a válságokat átvészelnie - nem utolsósorban éppen a pécsinénél mindig nagyobb nyereséggel dolgozó budapesti gyár segítségével.

A budapesti Zsolnay-gyár szociális jellegű pénzügyi tartalékolásai közül kiemelkedő az 1941-ben létesített nyugdíjalap. 1939 óta fizetett a gyár munkásainak és alkalmazottainak gyermekneveltetési segélyt, a 40-es években: bevezették a fizetéses szabadság intézményét. stb.

A munkások szabadidejének megszervezését dicséri, hogy a gyárnak volt saját énekkara, színjátszó együttese, sportegyesülete, ezen belül a kerületi bajnokságban résztvevő futballcsapata, sakkcsapata, stb. Mindezek a szociális kulturális gondoskodásnak, és egyben a kollektív szellem ápolásának olyan csírái, amelyek: szélesebb körű kibontakoztatására az 1945 utáni forradalmi politikai változások voltak hivatva megteremteni az intézményes gazdasági-társadalmi alapokat.

A HARMADIK NEGYEDSZAZAD

1944 második félévének súlyos megrázkódtatásai - a július 2-án végrehajtott nagyarányú angolszász bombázás, az október 15. után tobzódó nyilas uralom szorító nyomása, majd a hadműveletek - után a gyár területe 1945. január 3-án szabadult fel. A szakértői becslések 50-60%-ban állapították meg a háborús károkat, melyek kb. 2/3-a az épületekben keletkezett. A hadműveletek befejezése után a dolgozóknak mintegy 50 főből álló csoportja nyomban megkezdte a romok eltakarítását, a bombázások és harcok során megrongálódott épületek kijavítását. A termelő tevékenység a gyárban 1945 októberben indult meg, a megmaradt félkésztermékek lemázolásával. Egyidejűleg felvette a gyár a kapcsolatot néhány régi vevőjével, és még 1945 őszén megindultak az exportszállítások. A munkáslétszám 1947-ben elérte, sőt némileg meg is haladta az 1943. évi szintet. A termelés ezzel, szemben - s így a munka termelékenység is - mindkét cikkből csak a fele az 1942-43 évinek

1947. június 30-án ült össze az Rt. közgyűlése az alapszabályok módosítása és a Ft-mérleg megállapítása céljából. Ez a rendkívüli közgyűlés volt a vállalat életében egyben az utolsó is. Minthogy a gyár munkáslétszáma meghaladta a 100 főt, 1948. március 25-én - közel 600 más vállalattal együtt - állami tulajdonba vették a Budapesti Zsolnay féle, Porcelán és Fayanc gyár Rt-t. Következményeiben érintette a gyárat az államosítások második szakasza is, amikor a 20, illetve 10 munkásnál többet foglalkoztató termelő egységeket vették állami tulajdonba, közöttük a nógrádverőcei üzemet, amely akkoriban Mattyasovszky Zsolnay László tulajdonában volt. A nógrádverőcei üzemet az államosított Budapesti Zsolnay-féle gyárhoz kapcsolták és 1950. április 1-től 1969-ig annak egyik telepét képezte. (Nógrádverőcén különböző műszaki porcelánokat állítottak elő.)

Az államosítások után a magyar iparban sorra kerülő termelésszakosítások keretében mind az egészségügyi fajansztermékek, mind a mázas, belső falburkolási célokra szolgáló lapok gyártását a Budapesti Porcelángyárban összpontosították önköltség csökkentési szempontokra való hivatkozással. Az egészségügyi fajansz és falcsempe termelésének egymás közötti arányaiban bizonyos eltolódás ment végbe a háború előtti időszakhoz viszonyítva. Az egészségügyi áruk termelése 1955-ben már több, mint 2,6-szerese az 1941 évinek, a csempetermelés pedig 10% al haladta azt meg.

Az egészségügyi kerámia az 50-as években az egész finomkerámiaipar legnagyobb volumenű exportcikke volt. Devizahozama egyes években az iparág összes kivitelének 40 % át is meghaladja. Az export –gazdaságossági számításokon nem csak az iparágban, hanem országos viszonylatban is a legelőnyösebb feltételekkel exportált, a legalacsonyabb belföldi berráfordítással előállítható exportcikkek között mutatták ki.

Fokozza az export jelentőségét, hogy túlnyomórészt - sőt egyes években kizárólag – nem szocialista országokba irányult és konvertábilis „kemény „valutát hozott a népgazdaságnak. Az expot tevékenység legnagyobb része Törökországban talált piacon, de újjáéledtek a hagyományos kapcsolatok a közel keleti térségben és dél-amerikai piacokon is. Közben egyre újabb piacokat sikerült kiépíteni számos ázsiai és afrikai fejlődő országban.

Az exportpiacok számának bővülését jelzik, hogy míg 1950-ben csak 15, 1958-ban 32 ország között oszlik meg a kivitel. A gazdaságilag fejlett országokban a gyár egészségügyi termékeit csak jelentéktelen mennyiségben szállítja a külkereskedelem, mert az 50-es években ezekben az

országoknak az igénye már jobb minőségű kevésbé porózus félpорcelán áruk iránt jelentkeztek. Ezek gyártására a Budapesti Porcelángyár csak a 60-as években kezdett rátérni.

1957 után egyre kevesebb áru jutott külföldre a megélénkült hazai építkezési - és ezen belül a lakásépítési - tevékenység, valamint a lakások belső felszerelése iránti igény fokozódása miatt. 1966-ban a csempeexport teljesen megszűnt, sőt 1959 óta rendszeresen importáltunk falicsempét s a 60-as évek vége felé a belföldi felhasználás nagyobb részér már behozatalból származik.

Egészségügyi kerámia áruból is 1962 után mind nagyobb importra szorul az ország és a behozatal csak 1969-ben - az Alföldi Porcelángyár üzembe lépésével - szűnt meg. Mindez azzal van összefüggésben, hogy a Budapesti Porcelángyár a finomkerámia iparnak talán egyetlen gyáregysége, amely az államosítás óta eltelt két évtized alatt a termelés mennyiségi növelését célzó számottevő beruházást nem kapott, csupán egyes kisebb termelőberendezések (présgépek, malmok, stb.) részleges - vagy teljes - kicserélésére, illetve elkerülhetetlenné vált felújítására került sor. Ennek ellenére a termelés emelésében elért eredményei nem maradt el az iparág többi üze­mei mögött.

A 60-as években végrehajtott kapacitás-és átbocsátóképesség-számítások eredményeinek tanúsága szerint is az alapvető termelő berendezéseket az egész iparágban a Budapesti Porcelángyárban használták ki.

A gyár teljesítőképességét alapvetően meghatározó égető berendezések több mint negyed századon átnem változtak. Ennek ellenére sikerült a termelést technológiai újításokkal, a munkatermelékenység növelésével mintegy kétszeresére emelni.

A gyártástechnológia fejlesztésében legnagyobb jelentőségű volt az az újítás, melynek eredményeképp 1951. márciusában bevezették az egészségügyi áruk nyers mázolásának, illetve egyszeri égetését. Számos technológiai változtatásra is került sor a csempegyártásban is: a csempepre­éseket kicserélték automatikus vezérlésű könyökpre­ésekre, és ezzel a tisztítási műveletet is gépesítették.

Az ólomtartalom veszélyének csökkentése érdekében ólomszegény mázat, az I. osztályú áruk arányának növelése céljából pedig takaró mázat dolgoztak ki mind a falicsempé mind az egészségügyi termékek részére.

1962-ben megkezdtek a fajansz mellett a félpорcelán szaniteráruk gyártását, 1966-ban pedig a színes termékeket. Sikeresen gyártják a különböző csempéket is, és az utóbbi években mutatkozó nagy kereslet hatására felújították a dekorált csempék gyártását. Általában bővül a belföldi forgalomba kerülő termékek választéka, a gyártmányfejlesztésnél fokozottabban igyekeznek figyelembe venni a termékek funkcionális és esztétikai követelményeit.

A műszaki-technológiai színvonalának alakulása legjobban a munka energiaellátottságával, vagyis az egy órára eső villamosenergia felhasználással jellemezhető. A Budapesti Porcelángyárban a motorhajtásra szolgáló villamosenergiának a munkások egy teljesített órájára jutó mennyisége 1950-ben és 1960-ban egyaránt 0,7 kWó volt, 1960-ban már 1,3 kWó, 1969-ben pedig 2,3 kWó.

Mutatkozik javulás a termelékenység, a termékegység előállításához szükséges munkaóra ráfordítás alakulásában is, a gyár termelékenységi színvonala azonban nem mondható magasnak nemzetközi viszonylatban: egy munkásra 11-72 tonna szaniteráru termelés jut, holott, korszerűen berendezett

és felszerelt gyárakban 20 tonna körüli mennyiséggel lehet' számolni; csempetermelés ugyanakkor kb. 2 ezer m² jut egy munkásra, holott a „világszínvona" meghaladja ennek a kétszeresét is. Szakképzett munkaerőben nem szűkölködik a gyár: 1940-ben csupán egy személynek volt műegyetemi és háromnak felső ipariskolai – mai fogalmaink szerint műszaki technikum – végzettsége . Az 1969 évi adatok szerint a gyár 106 fős műszaki és adminisztratív létszámából 20-nak van egyetemi vagy főiskolai, - ebből 2-nek műszaki egyetemi- végzettsége 42-nek , pedig valamilyen középfokú szakképesítése. A munkások állománycsoportjában 1940-ben csupán kb. 10% a szakmunkás, 1969. pedig 572 munkás közül közel 30 % - sőt'a férfi munkásoknak közel 60% -a tud felmutatni valamilyen szakmunkás bizonyítványt.

A gyár munkáskollektívájáról név szerint is meg kell emlékeznünk néhány olyan családról, melynek tagjai - immár több nemzedéken át - a tőrszárdához tartoznak.

Mint más régebbi gyárban, itt is valóságos munkásdinasztiákat találhatunk, melyek egymással összeházasodva, a rokonsági-sógorsági kapcsolatok révén jó alapul szolgáltak a múltban a gyáron belüli családiasabb légkör kialakulásához. Így megemlíthetjük többek között a Bérci, Farkas, Hofer, Kárpáti (Krautheim), Kollár, Markesz, Odor, Opra, Ugranecz, stb. családokat. Nehéz, fárasztó, s különösen a múltban egészségtelen - gyakran súlyos szilikózis megbetegedést okozó - körülmények között végzett munkájuk volt az alapja a gyár 75 éves történetének és le nem becsülhető eredményeinek.

A „zsolis"-ok összekovácsolódott munkássága az a szilárd bázis, melyre a vezetés nemcsak a múltban támaszkodhatott, hanem a jövőben is bizton építhet. Általa kapcsolódik össze szervesen a gyár sikereiben gazdag múltja és további jövője, amely elé bizalommal tekinthetünk.

Források: (lásd ÉPÍTŐANYAG 1970. 436. oldal)